

Stockholm den 13 september 2019

R-2019/1173

Till Justitiedepartementet

Ju2019/02172/L5

Sveriges advokatsamfund har genom remiss den 19 juni 2019 beretts tillfälle att avge yttrande över betänkandet Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32).

Sammanfattning

Advokatsamfundet, som hänvisar till tidigare remissyttranden i angränsande lagstiftningsfrågor,¹ har i huvudsak ingen erinran mot att det införs en straffbestämmelse om barnfridsbrott, att det införs en straffbestämmelse rörande uppmaning och annan psykisk påverkan för att förmå någon att begå självmord, att uppdraget för särskild företrädare för barn utvidgas samt att ytterligare åtgärder för att stärka barns rättsliga ställning utreds vidare. Advokatsamfundet vill dock särskilt framhålla följande.

Allmänna utgångspunkter

Genom införandet av en ny straffbestämmelse, barnfridsbrott, förväntas barnets rättsliga ställning stärkas. Detta ser Advokatsamfundet som mycket positivt. Att barn som bevittnar brott mellan närstående bedöms vara utsatta för brott och som målsägande ges möjlighet till skadestånd och gottgörelse för den kränkning de utsatts för stärker barnets rättsliga ställning.

¹ Se t.ex. Advokatsamfundets remissyttrande den 14 maj 2018 över betänkandet Ett fönster av möjligheter – stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende (SOU 2017:112), den 27 april 2017 över promemorian Elektronisk övervakning av kontaktförbud (Ds 2017:1), den 30 januari 2002 över betänkandet Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda (SOU 2001:72), den 5 september 2005 över betänkandet Vårdnad, boende, umgänge – Barnets bästa, föräldrars ansvar (SOU 2005:43), samt delbetänkandet Barnmisshandel – Polisens och åklagarnas handläggningstider och arbetsmetoder (SOU 2000:42).

När det gäller kriminalisering av barnfridsbrott och uppmaning till annan att begå självmord, anser dock Advokatsamfundet att förevarande förslag måste kompletteras under den fortsatta lagstiftningsberedningen i syfte att bättre sörja för misstänkta och tilltalades rättssäkerhet. Det rör bl.a. frågan om klarare definitioner av väsentliga förutsättningar för ett straffbart handlande samt för att säkerställa tydliga och praktiskt tillämpbara straffbestämmelser som möjliggör förutsebarhet avseende det straffbara området (t.ex. än tydligare utpekade personkategorier som kan anses omfattas av begreppet ”närstående”). Risken är annars stor att lagstiftningen inte förmår bli så effektiv som eftersträvas och att inbyggd bevisproblematik undergräver lagstiftningens vällovliga syften.

Samtidigt vill Advokatsamfundet understryka vikten av att barnets intressen och rättssäkerhet, med barnets bästa i första rummet, måste kunna garanteras genom hela rättsprocessen.

Införandet av ett nytt brott – barnfridsbrott – måste som vid all form av nykriminalisering allmänt sett kunna påvisa att straffbestämmelsen är nödvändig, effektiv och proportionerlig. Att utsätta barn för att bevittna våld eller andra kränkande handlingar mellan närstående får anses vara en så allvarlig gärning att en kriminalisering får anses vara nödvändig. En straffbestämmelse om uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord får också anses vara en nödvändig åtgärd trots svårigheterna att beivra denna typ av brottslighet. I båda dessa fall får från ett samhällsperspektiv kriminaliseringarna anses utgöra effektiva åtgärder. Intresset att kriminalisera denna typ av angrepp mot barn och personer i utsatt situation får även anses vara så starkt att det – under förutsättning att grundläggande allmänna rättssäkerhetsaspekter under den rättsliga prövningen i övrigt upprätthålls – får anses överväga de motstående intressen straffsanktioneringarna kan komma i konflikt med.

Som utredningen ger uttryck för behöver samhället, för att motverka de negativa effekter som kan komma av en kriminalisering, sätta in åtgärder för att ta hand om de barn som blir föremål för brottsutredningar och rättsprocesser med närstående som motparter. Utredningen poängterar vikten av att personal som arbetar med dessa barn har den kompetens som är nödvändig för att se och ta hand om de komplexa processer som uppstår hos barnen och deras familjer. Liksom utredningen är Advokatsamfundet av uppfattningen att det behövs en rad åtgärder utöver kriminalisering för att ge aktuella barn den hjälp och det stöd de har behov av med anledning av våld mellan närstående. Utredningen har valt att lyfta fram två huvudsakliga åtgärdsområden; ett utökat ansvar för särskilda företrädare för barn samt en översyn av barnhusens verksamhet. Advokatsamfundet instämmer i nödvändigheten av en utvidgning av den särskilda företrädarens uppdrag och ett förtydligande av ansvarets omfattning samt instämmer i utredningens uppfattning att det föreligger behov av en översyn av barnhusens verksamhet.

Barnfridsbrottet m.m.

Utvidgandet av uppdraget som särskild företrädare är nödvändigt. Likaså utredningens förslag om förtydligande av den särskilda företrädarens uppgifter. Advokatsamfundet vill samtidigt påpeka komplexiteten i rollen, som kräver att bedömningar görs med hänsyn till barnets trygghet, självbestämmande och barnkonventionen. Det är den särskilda företrädaren som i första hand har att bevaka att barnets intressen tillgodoses under brottsutredning och rättsprocess. Uppdraget som särskild företrädare är många gånger komplicerat och ställer höga krav på lämplighet, integritet och förmåga att utifrån barnets bästa fatta självständiga beslut. Den särskilda företrädaren har ett stort ansvar i förhållande till sin unga klient. Något som förutsätter särskild kompetens, även utanför det juridiska området. Den särskilda företrädaren har att i varje enskilt fall göra egna bedömningar utifrån barnets bästa. God kunskap om hur en sådan bedömning görs är därför en förutsättning. Detta gör sig än mer gällande i och med den föreslagna kriminaliseringen, som förväntas leda till ett ökat antal förordnanden. I detta sammanhang vill Advokatsamfundet framhålla vikten av att domstolarna vid bedömningen av vem som ska utses som särskild företrädare upprätthåller kravet på särskild lämplighet.

Genom betänkandets förslag utökas även den särskilda företrädarens uppdrag och mandat gällande åtgärder som följer på en rättegång när det gäller barnets rätt till skadestånd och brottskadeersättning samt verkställighet av detta. Förslaget begränsar sådant arbete upp till ett år efter dom eller slutligt beslut. Advokatsamfundet ifrågasätter om denna tidsgräns är tillräcklig (eller om någon tidsgräns över huvud taget bör sättas). Skadestånd som riktas mot en vårdnadshavare kan medföra att barnet behöver mer tid, än ett år, för att ta ställning till vilka krav som ska riktas mot en närstående. Barnets ålder kan variera vid tidpunkten för dom eller slutligt beslut, likaså deras situation och beroendeförhållande till en vårdnadshavare. Advokatsamfundet vill här påpeka att barn som först när de blivit äldre önskar biträde för verkställighet av ett tidigare utdömt skadestånd, bör beredas den möjligheten upp till 18 år. Vidare kan arbete avseende verkställighet hos Kronofogdemyndigheten samt eventuell påföljande ansökan om brottskadeersättning innebära gemensam handläggningstid på över ett år. En tidsgräns om ett år när det gäller ersättning för arbete avseende verkställighet av skadestånd samt brottskadeersättning är därför inte heller, av denna anledning, förenlig med barnets behov eller praktiska omständigheter i övrigt.

Den särskilda företrädarens uppdrag upphör i nuläget i och med en lagakraftvunnen dom eller slutligt beslut. Därigenom upphör vederbörandes behörighet att företräda barnet. Utredningens förslag såvitt avser lydelsen av 3 § lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn, innebär att den särskilda företrädarens uppdrag i visst avseende ska fortgå efter lagakraftvunnen dom eller slutligt beslut. Vidare följer av föreslagen lydelse av 5 § förordningen (1999:998) om särskild företrädare för barn att ersättning för åtgärder efter att dom eller slutligt beslut har meddelats kan begäras senast ett år efter att domen eller beslutet vann laga kraft. Advokatsamfundet ifrågasätter emellertid om behörighetsfrågan härigenom blir tillräckligt tydligt reglerad. Advokatsamfundet vill framhålla att det inte får råda några tveksamheter kring den särskilda företrädarens behörighet i fråga om att för

barnets räkning ansöka om verkställighet hos Kronofogdemyndigheten och om brottskadeersättning och efterfrågar därför ett förtydligande i denna fråga. Det är även av vikt att den som utsetts till särskild företrädare, utifrån ett ansvarsperspektiv, med säkerhet vet hur länge uppdraget är pågående.

Den särskilda företrädarens ansvar förtydligas genom en mer detaljerad uppräknings av vad som ingår i uppdraget. Advokatsamfundet instämmer i behovet av ett tydliggörande av uppdraget för att det inte ska råda några tveksamheter kring de grundläggande ramarna för uppdraget, men saknar problematisering kring varför ansvarsfrågan gällande exempelvis information till barnet i nuläget är oklar. Det är Advokatsamfundets uppfattning att den särskilda företrädaren under den tid uppdraget pågår redan i nuläget bär det primära ansvaret för att hålla sin klient, barnet, informerad.

Brottsutsatta barns behov av stöd och skydd ska primärt tillgodoses genom socialtjänsten. När utsatta barn involveras i rättsprocessen genom bl.a. förhör, innebär detta en ytterligare påfrestning på barnet och eventuella följder för barnet i anledning av exempelvis ett förhör måste tas i beaktande av socialtjänsten vid bedömningen av vilken form av stöd och skydd det enskilda barnet är i behov av. Barn som involveras i rättsprocessen och berättar om övergrepp i hemmet, såväl mot sin egen person som mot en närstående, kan försättas i en än mer otrygg situation i sin hemmiljö. Särskilt när det saknas förutsättningar för omedelbara insatser från socialnämndens sida, finns det en uppenbar risk för att barnet i hemmet konfronteras av vårdnadshavare som informerats om att förhör med barnet genomförts av polisen. Dessa barn är särskilt utsatta. Advokatsamfundet vill betona vikten av att garantera dessa barn stöd och skydd. I nuläget saknas ett enhetligt och väl utprovat tillvägagångssätt för att tillförsäkra dessa barn trygghet i den aktuella situationen, vilket är otillfredsställande.² Den föreslagna lagstiftningen förväntas innebära att ett större antal barn än tidigare involveras i rättsprocessen. Advokatsamfundet vill därför särskilt framhålla vikten av att tillräckliga resurser tillskjuts polismyndigheten och andra involverade aktörer för att varje barns rättssäkerhet och behov av stöd ska kunna garanteras genom hela rättsprocessen.

I detta sammanhang vill Advokatsamfundet även framhålla vikten av att sociala myndigheter har god kunskap om bl.a. den särskilda företrädarens roll och uppgifter. När det exempelvis gäller information till barnet kan det i enskilda fall vara praktiskt omöjligt för den särskilda företrädaren att uppfylla den delen av uppdraget utan samarbete med socialtjänsten. Vidare kan information till barnet om brottsutredningen inverka på barnets behov av stöd, vilket är väsentligt att socialtjänsten får kunskap om. Även när det exempelvis gäller frågor om sekretess är det väsentligt att sociala myndigheter har kunskap om den särskilda företrädarens uppgift och gränserna för uppdraget.

Advokatsamfundet ansluter sig vidare till utredningens syn på barnets behov av ett genomgående och adekvat skydd vid bevittnande av våld och att det krävs en långtgående

² Se i detta avseende även Advokatsamfundets remissyttrande den 14 maj 2018 över betänkandet Ett fönster av möjligheter – stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende (SOU 2017:112).

samverkan mellan myndigheter som har ansvar att utreda brott och erbjuda skydd. Som föreslagits i betänkandet, bör även en ny form av ombud utredas. Advokatsamfundet vill särskilt påtala att barn i familjer där det förekommer våld, ofta i förlängningen blir föremål för vårdnadstvister. Bevisning och omständigheter från en tidigare eller pågående brottmålsprocess kan då komma att användas på nytt inom ramen för vårdnadsprocessen, där barnet saknar partsställning. Med hänsyn till att barnets rättsliga ställning stärks i och med det aktuella lagförslaget, får det också anses påkallat att barnets rättsliga ställning samt möjlighet till en företrädare i vårdnadsprocessen utreds. Särskilt med hänsyn till att vårdnadsprocessen kan komma att medföra mer långtgående konsekvenser för barnet än brottmålsprocessen.

En straffbestämmelse om uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord bör införas

Advokatsamfundet delar utredningens bedömning att en persons uppmaning och annan psykisk påverkan på en annan person att begå självmord är hänsynslöst och klandervärt på en tillräcklig nivå för att motivera en kriminalisering av agerandet. Gärningen riktas mot grundläggande värden och rätten till liv och hälsa.

Såsom redan påtalats måste dock en dylik straffbestämmelse vara ytterst tydlig i fråga om vilka straffbara gärningar som omfattas av kriminaliseringen, för att på så sätt möjliggöra erforderlig förutsebarhet.

Såsom alla brott som är utformade som ett konkret farebrott, utan krav på faktisk effekt till följd av en viss uppmaning eller påverkan, är en sådan kriminalisering även behäftad med ett antal tolknings- och tillämpningsproblem. Enligt Advokatsamfundet bör dessa adresseras i så stor utsträckning som möjligt under den fortsatta lagstiftningsprocessen, för att undvika att dessa problem helt lämnas till rättstillämpningen.

SVERIGES ADVOKATSAMFUND

Mia Edwall Insulander